

MEĐUNARODNA NADLEŽNOST SUDOVA U PREDMETIMA KLEVETE

Sažetak

U radu se nastoje objasniti pravila o međunarodnoj nadležnosti sudova u sporovima nastalim usljed povrede prava ličnosti klevetom u pravu Evropske unije, s kratkim osvrtom na Zakon o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja koji ovu oblast reguliše u Bosni i Hercegovini. Stoga je nakon kraćeg definisanja klevete, neophodno pristupiti analiziranju odredbi Uredbe (EZ) br. 864/2007 o nadležnosti, priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka (Uredba Brisel I recast) i relevantne prakse Suda Evropske unije, te potom dati kratak pregled zakonskih odredbi o međunarodnoj nadležnosti sudova u pravu Bosne i Hercegovine. Zakon o rješavanju sukoba zakona, jednako kao i Uredba Brisel I recast polazi od opšte nadležnosti suda prema mjestu prebivališta tuženog. Međutim, Uredbom su propisana i pravila o posebnoj nadležnosti koja se može uspostaviti po nekoliko osnova, među kojima su i slučajevi delikata i kvazidelikata. U tom smislu, praksa Suda Evropske unije je kod određivanja nadležnosti u predmetima klevete iznjedrila princip mozaika i princip središta interesa, o kojima će se u radu posebno govoriti.

Ključne riječi: kleveta, međunarodna nadležnost, princip mozaika, princip središta interesa

¹ Magistrica prava, Doktorantica na Pravnom fakultetu Univerziteta u Tuzli, Elektroprivreda BiH d.d. – Sarajevo, Podružnica Termoelektrana „Tuzla“, Tuzla.

I Uvodna razmatranja

Određivanje međunarodne nadležnosti sudova je od iznimne važnosti za rješavanje sporova sa međunarodnim elementom, s obzirom na to da kad zasnuje nadležnost, izbor mjerodavnog prava prema kojem će se rješavati nastali spor sud vrši u skladu sa pravilima međunarodnog privatnog prava sopstvenog zakonodavstva. U odnosu na sporove u predmetima klevete to znači i potencijalnu primjenu niza različitih kolizionih normi slijedom kojih će se utvrđivati mjerodavno pravo, imajući u vidu da pravila o izboru mjerodavnog prava u ovom dijelu nisu unificirana čak ni na nivou Evropske unije. Uprkos nastojanjima da se povrede prava ličnosti uključujući i klevetu podvedu pod režim primjene normiran Uredbom (EZ) br. 864/2007 Evropskog parlamenta i Vijeća od 11. jula 2007. o pravu koje se primjenjuje na vanugovorne obaveze („Rim II”),² ove vrste delikata su izričito isključene od njezine primjene usljed nepostojanja konsenzusa zainteresovanih strana oko prihvatljivosti pravila o izboru mjerodavnog prava.³

Na nivou Evropske unije sukob jurisdikcija se rješava u skladu sa Uredbom (EU) br. 1215/2012 Evropskog parlamenta i Vijeća od 12. decembra 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (Uredba Brisel I recast)⁴, čije se odredbe primjenjuju i u slučaju sporova za vanugovornu odgovornost za štetu nastalu povredom prava ličnosti klevetom. Uredba ne propisuje zasebna pravila za sporove u predmetima klevete nego se na njih primjenjuje opšti režim prema kojem postoji nadležnost suda prema prebivalištu tuženog. Međutim, Uredbom su normirana pravila o posebnoj nadležnosti u pogledu kojih je Sud Evropske unije u slučajevima klevete razvio značajnu sudsku praksu.

Predmet istraživanja ovog rada su pravila o međunarodnoj nadležnosti sudova u sporovima usljed klevete u pravu Evropske unije i Bosne i Hercegovine, kao i samo pojmovno određenje klevete. Osnovni cilj rada je analizirati pravila koja su sadržana u Uredbi Brisel I recast, te posebice principe razrađene kroz praksu Suda Evropske unije, kao i pravila koja postoje u domaćem Zakonu o rješavanju sukoba zakona.

Tokom izrade rada prvenstveno su korišteni dogmatski i uporednopravni metod, kao i metode analize i sinteze, te indukcije i dedukcije. Izvršena je analiza

² Uredba (EZ) br. 864/2007 Evropskog parlamenta i Vijeća o mjerodavnom pravu za vanugovorne obaveze – Rim II, „Službeni list Evropske unije“, br. L 199

³ Vidi: D. Vrblijanac, „Pravo mjerodavno za povrede prava osobnosti u novom ZMPP-U: Je li prihvaćeno rješenje najbolje?“, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 1/2019

⁴ Uredba (EU) br. 1215/2012 Evropskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima – Brisel I recast, „Službeni list Evropske unije“, br. L 351

normativnopravnog okvira kojim su regulisana pravila o određivanju međunarodne nadležnosti sudova u sporovima klevete, kao i razloga za dekriminalizaciju klevete u Bosni i Hercegovini i odnosa klevete i slobode izražavanja. Strukturalno, rad je organizovan na način da se nakon uvoda i pojmovnog određenja klevete, vrši analiza principa razvijenih kroz praksu Suda Evropske unije, te daje osvrt na zakonska uređenja u Bosni i Hercegovini. Na osnovu činjenica i saznanja do kojih se došlo tokom provedenog istraživanja prilikom izrade rada, na kraju rada su izvedeni određeni zaključci.

1. Kleveta – pojmovno određenje

Pravo ličnosti osobu prepoznaje kao fizičko i duhovno – moralno biće koje ima pravo uživanja u sopstvenom osjećaju postojanja.⁵ Među pravima koja se svrstavaju pod pojam prava ličnosti, stoji i pravo na ugled i čast,⁶ do čije povrede najčešće dolazi usljed posljedica klevete.⁷ Kao jedno od temeljnih ljudskih prava, ovo je pravo zaštićeno članom 12. Opće deklaracije o ljudskim pravima⁸ kojim je u skoro identičnom tekstu kao i u članu 17. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima⁹ propisana opšta zabrana podvrgavanja bilo koga samovoljnom miješanju u privatni život, porodicu, dom ili prepisku, kao i napadima na čast i ugled, te pravo na pravnu zaštitu protiv takvog miješanja ili napada. Zaštita od klevete je obezbijedena i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, čijim se članom 10. propisuje ograničenje u korištenju slobode izražavanja, između ostalog i radi „zaštite ugleda ili prava drugih“.¹⁰ Ni u jednom od ovih akata nije data definicija klevete niti je to učinio

⁵ J. Neethling, „Personality rights“, u J.M. Smits (ur.), *Elgar Encyclopedia of Comparative Law*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA 2006.

⁶ Ne postoji jedinstven stav oko toga koja su pojedinačna prava obuhvaćena pravom ličnosti, ali neka od njih su: pravo na život, tjelesni, psihički i duševni integritet, pravo na slobodu, pravo na čast i ugled, pravo na zaštitu privatnog života, pravo na vlastitu sliku (lik), pravo na pisma i lične zapise, pravo na ličnost (lični identitet), moralna prava autorstva i pravo izuma.

⁷ M. Čolaković/L. Bubalo, „Građanskopravna odgovornost za klevetu u sudskoj praksi Bosne i Hercegovine“, *Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse*, 12/2014., 353

⁸ Opća deklaracija o ljudskim pravima usvojena i proglašena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 10. decembar 1948. godine (rezolucija br. 217 /III/), https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obudsmen_doc2013041003050667cro.pdf (12.juli 2022.)

⁹ Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima usvojen na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda, 16. decembar 1966. godine (rezolucija br. 2200 A /XXI/), <http://www.mhrr.gov.ba/pdf/medunarodnipakt%20b.pdf> (12. juli 2022.)

¹⁰ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Vijeće Evrope, 4. novembar 1950. godine, <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/UredPDF/Konvencija%20za%20zastitu%20ljudskih%20>

Evropski sud za ljudska prava,¹¹ zbog čega je definiciju neophodno potražiti na nacionalnom nivou, mada je ne sadrže ni sva zakonodavstva.¹²

Različite definicije klevete stoga uglavnom proizilaze iz pravne teorije, pa tako ona predstavlja napad na nečiju reputaciju lažnom objavom u komunikaciji s trećim licima, kojom se nastoji dovesti na loš glas osoba na koju se objava odnosi.¹³ Kleveta se također definiše kao lažna „izjava o činjenici koja bi mogla negativno utjecati na ugled određene osobe, ureda, profesije, zanimanja, profesionalnosti, posla, a koja nipodaštava određenu osobu kao punopravnog člana društva, prouzrokuje izbjegavanje ili ignoriranje te osobe i izlaže tu osobu mržnji, preziru ili podsmijehu“.¹⁴ Prema drugom američkom *Restatement*-u, riječ je o svakoj komunikaciji koja nastoji naštetiti ugledu drugoga, na način da ga unizi u očima zajednice ili da odvraća treća lica od povezivanja s njim. Slično, prema presudi engleskog suda u slučaju *Derbyshire County Council v. Times Newspapers Ltd.*, sadržaj je klevetnički ukoliko je kod razumnog čovjeka izazvao prezir, mržnju, ismijavanje ili povredu karaktera u pogledu lica koje je tim sadržajem pogođeno.¹⁵

Iako je kleveta tradicionalno kažnjavana pod okriljem krivičnog zakonodavstva, posljednjih godina je vidljiv trend dekriminalizacije. U Bosni i Hercegovini je dekriminalizacija klevete izvršena u periodu od 2001. do 2003. godine, usvajanjem Zakona o zaštiti od klevete najprije na nivou Republike Srpske, a potom i na nivou Federacije BiH i Brčko Distrikta. S druge strane izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika Crne Gore 2011. godine i Krivičnog zakonika Republike Sjeverne Makedonije 2012. godine, i ove države su se pridružile trendu dekriminalizacije, brisanjem uvrede i klevete iz krivičnih zakona.¹⁶

Sam proces dekriminalizacije klevete u Bosni i Hercegovini je iniciran madridskom Deklaracijom Vijeća za implementaciju mira iz decembra 1998. godine, kojom je ukazano na potrebu za koordinacijom u stvaranju pravnog okvira kojim bi se novinarima omogućio profesionalan i samostalan rad u sigurnom okruženju. Imajući u vidu da državni i entitetski organi vlasti nisu uspjeli da usvoje odgovarajuće zakone o zaštiti slobode izražavanja i slobode kretanja novinara, to je Visoki predstavnik donio Odluku o slobodi informiranja

prava%20i%20temeljnih%20sloboda.pdf (13. juli 2022. godine)

¹¹ T. McGonagle, *Sloboda izražavanja i kleveta*, Savet Evrope, Beograd, 2016., 14

¹² *Ibid.*

¹³ Shivi, „Defamation laws and judicial intervention: a critical study“, *ILI Law Review*, 1/2016., 171 <https://www.ili.ac.in/pdf/paper10.pdf> (12. april 2022.)

¹⁴ M. Čolaković, 353

¹⁵ House of Lords, *Derbyshire County Council v. Times Newspapers Ltd*, [1993] AC 534, [1993] 1 All ER 1011, [1993] 2 WLR 449, 91 LGR 179

¹⁶ *Ibid.*, 18 – 19

i ukidanju krivične kazne za klevetu i uvredu.¹⁷ Ukidanje zatvorske kazne za uvredu i klevetu značilo je i nužnost usvajanja posebnih zakona kojim bi se omogućilo ostvarivanje građanskopravne zaštite od ovih delikata, kao i ukidanja odgovarajućih odredbi Krivičnog zakona u oba entiteta. Dok je Narodna skupština Republike Srpske usvojila ranije pripremljen nacrt Zakona o zaštiti od klevete u julu 2001. godine,¹⁸ Parlament Federacije BiH to nije učinio, zbog čega je Visoki predstavnik proglasio Zakon o zaštiti od klevete Federacije BiH u novembru 2002. godine,¹⁹ koji je Parlament Federacije BiH potvrdio u maju 2003. godine.²⁰

Suštinski razlog dekriminalizacije klevete je društveni značaj medija, na kojem je tragu 2007. godine usvojena i Rezolucija o dekriminalizaciji klevete Savjeta Evrope, čije je donošenje motivirano potrebom za zaštitom slobodnog novinarstva.²¹ Krivičnopravna represija sputava slobodu medija, te je ovakva vrsta državne reakcije prema preovladavajućem shvatanju isuviše oštra²² i ne doprinosi ostvarivanju slobode izražavanja u punom kapacitetu. Upravo napuštanje krivičnopravne zaštite ugleda i časti i propisivanje obeštećenja isključivo radi naknade štete treba da osigura povećanje standarda zaštite kako slobode izražavanja kao jednog od temeljnih ljudskih prava, tako i drugih medijskih sloboda i prava. Razlog za dekriminalizaciju klevete je i činjenica da presuda u slučaju ovih djela ostaje u kaznenoj evidenciji i osoba se smatra osuđivanom, što *per se* djeluje stigmatizirajuće na osuđenog.²³

Međutim, argument da propisivanje klevete i uvrede kao krivičnih djela protiv ugleda i časti predstavlja prepreku za ostvarivanje slobode izražavanja i slobode medija u punom kapacitetu koji je bio jedan od osnovnih argumenata za dekriminalizaciju klevete u Republici Srbiji 2012. godine,²⁴ korišten je i od strane zakonodavaca u Republici Hrvatskoj i Sloveniji kako bi zadržali klevetu pod

¹⁷ Odluka o slobodi informiranja i ukidanju krivične kazne za klevetu i uvredu, „Službeni glasnik BiH“, br. 14/99

¹⁸ Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske – ZZK RS, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 37/01

¹⁹ Odluka kojom se proglašava Zakon o zaštiti od klevete Federacije BiH od 01. novembra 2002. godine https://www.parlament.ba/data/dokumenti/press-kutak/zakon_o_zastiti_od_klevete_federacije_bih_hr.pdf (12. juli 2022. godine)

²⁰ Zakon o zaštiti od klevete Federacije Bosne i Hercegovine – ZZK FBiH, „Službene novine Federacije BiH“, br. 19/03, 73/05

²¹ N. Mrvić – Petrović, Dekriminalizacija klevete – supremacija slobode izražavanja u odnosu na čast i ugled, *Strani pravni život*, 2/2013, 44

²² *Ibid.*

²³ M. Halilović/A. Džihana, *Medijsko pravo u Bosni i Hercegovini*, Internews u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2012., 125

²⁴ A. Živković, Dekriminalizacija krivičnog djela klevete u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije, *Argumenti*, 33/2018, 19

okriljem zaštite krivičnog zakona.²⁵ Naime, zakonodavci u ovim državama su smatrali da propisivanje klevete i uvrede kao krivičnih djela protiv ugleda i časti ipak ne predstavlja prepreku za ostvarivanje slobode izražavanja i slobode medija u punom kapacitetu, kako se sloboda medija ne štiti samo dekriminalizacijom klevete.²⁶

Zakonom o zaštiti od klevete Federacije BiH u gotovo identičnom tekstu kao i u Zakonu o zaštiti od klevete Brčko Distrikta BiH kleveta je definisana kao radnja nanošenja štete ugledu bilo fizičkog ili pravnog lica, iznošenjem ili pronošanjem (trećem licu) izražavanja neistinitih činjenica identifikovanjem tog fizičkog ili pravnog lica trećem licu.²⁷ Premda u Zakonu o zaštiti od klevete Republike Srpske ona nije eksplicitno definisana, iz odredbe člana koji se odnosi na odgovornost za klevetu proizilazi skoro identična definicija.²⁸ Uprkos manjkavosti Zakona o zaštiti od klevete u Republici Srpskoj zbog nedostatka definicije, u odredbi o odgovornosti za klevetu ovaj Zakon govori o „izražavanju nečeg neistinitog“²⁹, dok Zakon o zaštiti od klevete u Federaciji BiH koristi pojam „neistinite činjenice“, što je samo po sebi proturječno i implicira da postoje istinite i neistinite činjenice. Ipak, ovakav u najmanu ruku nezgrapan izbor riječi nije od velikog uticaja na primjenu zakona u praksi.³⁰

Iz navedene definicije proizilazi da je za postojanje klevete neophodno kumulativno ispunjavanje slijedećih uslova: postojanje, odnosno objavljivanje neistinitog sadržaja (iznošenje ili pronošanje), šteta po fizičko ili pravno lice, namjera ili određeni stepen nepažnje, identifikacija lica kojem se šteta nanosi i da se izražavanje o nekome učini dostupnim trećim licima.³¹ Da bi iznošenje i pronošanje izražavanja u smislu zakona predstavljalo klevetu, neophodno je da su iznesene neistinite činjenice i činjenične tvrdnje koje se mogu dokazivati, dok iznošenje mišljenja ili vrijednosnog suda o nekome u pravilu ne predstavlja ovaj delikt.³² Pod činjenicama se podrazumijevaju tvrdnje koje se odnose na „određeni događaj, objektivna stanja, radnje, pojave i slično čija se istinitost

²⁵ Kazneni zakon Republike Hrvatske, „Narodne novine“, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21, čl. 147., čl. 149., Kazenski zakonik, „Uradni list Republike Slovenije“, br. 50/12, 6/16, 54/15, 38/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, čl. 158., čl. 159.

²⁶ A. Živković, 19

²⁷ ZZK FBiH, čl. 4. tačka d), Zakon o zaštiti od klevete Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine – ZZK BD, „Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 14/03, čl. 4. tačka d)

²⁸ ZZK RS, čl. 5. stav 1.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ A. Živković, 134

³¹ Ustavni sud Bosne i Hercegovine, AP 5582/10, „Službeni glasnik BiH“, br. 61/14

³² Vrhovni sud Federacije BiH, Gž-125/05 od 29.09.2005. godine, Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2006., 43 - 44

može objektivno utvrđivati i ocjenjivati“.³³

Iz prakse Ustavnog suda BiH proizilazi da su vrijednosni sudovi oni navodi koje nije moguće dokazivati, „jer oni ne sadrže minimum činjenica koje bi se mogle provjeriti objektivnim dokazima.“³⁴ Iako se za iznošenje mišljenja ili vrijednosnog suda u pravilu ne odgovara, ono ne uživa zaštitu u svakom slučaju, nego je neophodno procijeniti radi li se o izjavi koja je činjenično opravdana i iznijeta u dobroj vjeri i u javnom interesu, ili je pak pretjerana.³⁵ Kad je riječ o identifikaciji osobe na koju se kleveta odnosi, ona može biti izričita ili takva da se na osnovu iznesenih okolnosti zna na koga se odnosi, a da pritom osoba nije nužno i izričito imenovana.³⁶ U slučaju spornog izražavanja koje se odnosi na grupu ljudi, za ovlaštenje za podnošenje tužbe je neophodno da tužitelji mogu dokazati da su lično identifikovani i direktno pogođeni.³⁷

U Zakonu o obligacionim odnosima Federacije BiH,³⁸ pravo ličnosti se spominje u kontekstu prava na naknadu nematerijalne štete, premda ne čini sastavni dio definicije samog pojma.³⁹ Nematerijalna šteta je ovim Zakonom određena kao nanošenje drugom fizičkog ili psihičkog bola ili straha.⁴⁰ Manjkavost ovakve definicije se ogleda u činjenici da ona omogućava svođenje štete ove vrste i na sportsku ili primjerice ljubavnu bol, premda to s pravnim pojmom nematerijalne štete ne može imati relevantnu vezu.⁴¹ Iz ovog razloga je zakonodavac u Hrvatskoj 2005. godine⁴² revidirao Zakon o obligacionim odnosima iz 1991. godine⁴³ i usvojio novi koncept neimovinske štete prema kojem je ona izjednačena sa povredom prava ličnosti.⁴⁴ Pokušaj redefiniranja koncepta štete učinio je i zakonodavac u Bosni i Hercegovini kada ju je izjednačio

³³ A. Živković, 134

³⁴ Ustavni sud Bosne i Hercegovine, AP 787/04 od 20. decembra 2005. godine, „Službeni glasnik BiH“, br. 41/06

³⁵ M. Halilović/A. Džihana, 135

³⁶ *Ibid.*, 141

³⁷ A. Živković, 143 -144

³⁸ Zakon o obligacionim odnosima – ZOO, „Službeni list SFRJ“, br. 29/1978, 39/1985, 45/1989 - odluka Ustavnog suda Jugoslavije i 57/1989, „Službeni list R BiH“, br. 2/1992, 13/1993 i 13/1994 i „Službene novine FBiH“, br. 29/2003 i 42/2011

³⁹ A. Radolović, „Pravo osobnosti u novom Zakonu o obveznim odnosima“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 1/2006, 152

⁴⁰ ZOO, čl. 155.

⁴¹ A. Radolović, 152

⁴² Zakon o obveznim odnosima, „Narodne novine“ br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21

⁴³ Zakon o obveznim odnosima, „Službeni list SFRJ“, br. 29/78, 39/85 i 57/89

⁴⁴ A. Radolović, 158

sa povredom prava ličnosti 2010. godine u Prijedlogu zakona o obligacionim odnosima kojim je materija obligacionog prava trebala biti uređena na državnom nivou.⁴⁵ Ipak, pokušaj je propao usljed nepostojanja političke volje za usvajanjem ovog zakona na državnom nivou, kako je Ministarstvo pravde Republike Srpske smatralo da ne postoje pravne pretpostavke za uključivanje u raspravu organa Republike Srpske pravdajući to nedonošenjem odluke o prijenosu nadležnosti na državni nivo za usvajanje ovog zakona.⁴⁶

Posljedično važećoj definiciji nematerijalne štete u pravu Bosne i Hercegovine, iako pravna lica uživaju zaštitu od klevete prema entitetskim Zakonima o zaštiti od klevete, ona mogu zahtijevati samo naknadu materijalne štete, s obzirom na to da nematerijalnu štetu može pretrpjeti fizičko lice koje trpi duševne bolove zbog povrede ugleda i časti.⁴⁷ U Prijedlogu zakona o obligacionim odnosima, bilo je predviđeno da pravna lica imaju sva u zakonu navedena prava ličnosti, izuzev onih koja su u vezi sa biološkom biti fizičke ličnosti, posebice pravo na ugled i dobar glas, čast, ime i dr..

2. Međunarodna nadležnost u pravu Evropske unije

Uzrokovana potrebom približavanja materijalnih prava država članica među kojima postoje nepomirljive razlike, izgradnja zajedničkog, evropskog privatnog prava je posljednjih godina postala primarnim ciljem institucija Evropske unije.⁴⁸ Stvarajući uslove za uspostavu, održavanje i razvoj četiri ekonomske slobode, kao i olakšavanje pristupa pravosuđu a naročito uzajamnom priznanju sudskih i odluka drugih organa u građanskim stvarima, posebice u cilju valjanog funkcionisanja unutarnjeg tržišta,⁴⁹ zakonodavac u Evropskoj uniji je usvojio brojne pravne instrumente kojima su uređeni nadležnost, mjerodavno pravo i priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka.⁵⁰

Kao jedan od najvažnijih pravnih instrumenata, 1968. godine predstavljena je Briselska konvencija o nadležnosti i priznanju i izvršenju stranih sudskih

⁴⁵ Prijedlog zakona o obligacionim odnosima, <https://www.parlament.ba/law/LawDetails?lawId=816> (13. juli 2022.)

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Vrhovni Sud Republike Srpske, Presuda broj: 57 0 Ps 123986 20 Rev od 03.03.2021. godine, <https://vsud-rs.pravosudje.ba/vstvfo/S/118/article/66951> (14. juli 2022. godine)

⁴⁸ C.I. Nagy/S. Szabo, „A way ahead toward a deeper integration EU PIL: the unification of the rules on violations of privacy and rights relating to personality“, u R. Somssich, T. Szabados, (ur.), *Central and Eastern European Countries After and Before the Accession*, Budapest 2011., 191

⁴⁹ Uredba Brisel I recast, (3)

⁵⁰ Vidi: J. Alihodžić, *Razvoj evropskog međunarodnog privatnog prava: pravci reforme zakonodavstva u Bosni i Hercegovini*, OFF-SET, Tuzla 2012., 41-61

odluka⁵¹, koja je nakon što je evropski zakonodavac stekao neophodna legislativna ovlaštenja za unificiranje evropskog pravosudnog sistema u trgovačkim i građanskim stvarima, transformisana uz minimalne izmjene⁵² u Uredbu Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. decembra 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (u daljem tekstu: Uredba Brisel I)⁵³. Krajem 2012. godine, ova Uredba je zamijenjena Uredbom Brisel I recast, koja je stupila na snagu 10. januara 2015. godine.

2.1. Odredba o opštoj nadležnosti

Nadležnost sudova u predmetima klevete nije uređena posebnim odredbama Uredbe Brisel I recast,⁵⁴ nego se određuje prema opštoj odredbi o nadležnosti suda prema mjestu prebivališta tuženog iz člana 4. Uredbe,⁵⁵ te pravila o posebnoj nadležnosti. Iako Uredba Brisel I recast kao opće pravilo o nadležnosti propisuje njezino određivanje prema mjestu prebivališta tuženog, ona to mjesto ne definiše, nego utvrđivanje prebivališta stranke prepušta sudu države članice pred kojim je postupak pokrenut i to prema pravilima unutrašnjeg prava, odnosno ukoliko stranka nema prebivalište u državi članici pred čijim je sudom postupak pokrenut, pitanje utvrđivanja prebivališta stranke u drugoj državi članici će se rješavati prema pravu te druge države članice.⁵⁶

Nadležnost bi uvijek trebala postojati na temelju prebivališta tuženog, osim u

⁵¹ Konvencija o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (72/454/EEZ) od 27. maja 1968. – Brisel I Konvencija, „Službeni list Evropskih zajednica“, br. 19/Sv. 15.

⁵² Prema članu 5. stav 3. Briselske konvencije, u predmetima koji se odnose na delikt, prijestup ili nedopušteni postupak, osobe s domicilom u državi ugovornici, mogu biti tužene u drugoj državi ugovornici, pred sudovima nadležnim za mjesto gdje je štetna radnja počinjena. U engleskoj verziji teksta „štetna radnja“ je označena kao „*harmful event*“ što bi se trebalo prevoditi kao „štetni događaj“. Revidirani član 5. stav 3. u Uredbi Brisel I glasi: „u stvarima koji se odnose na štetne radnje, delikte ili kvazidelikte, pred sudovima u mjestu u kojemu se dogodio štetni događaj ili bi se on mogao dogoditi“. Ovaj je član pretočen u član 7. stav 2. Uredbe Brisel I recast čiji je tekst: „u stvarima povezanim s deliktima ili kvazideliktima pred sudom mjesta u kojem je nastala ili može nastati štetna radnja“. Iz navedenog proizilazi da je jedina izmjena proširenje nadležnosti i na nadležnost suda mjesta gdje štetni događaj može nastati.

⁵³ Uredba Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. decembra 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima – Uredba Brisel I, „Službeni list Evropske unije“, br. L 12

⁵⁴ I. Kunda/D. Vrbljanac, „Jurisdiction in internet defamation cases and CJEU’S policy choices“, u V. Kandžija, A. Kumar (ur.), *Intégrations économiques, concurrence et coopération*, Opatija, Hrvatska 2015., 745

⁵⁵ Uredba Brisel I recast, čl. 4.

⁵⁶ *Ibid*, čl. 62. st. 1., st. 2.

nekim tačno određenim slučajevima u kojima glavni predmet spora ili autonomija stranaka osiguravaju drugačije vezujuće faktore.⁵⁷ Svrha principa *forum domicilii* nije praktične prirode nego se tiče održavanja ravnoteže između interesa stranaka tako da interesi nijedne stranke u sporu nemaju prednost nad interesima druge stranke.⁵⁸ Budući da tužilac bira pred kojim će sudom i kada podnijeti tužbu, a da je tuženikovo vrijeme za pripremanje odbrane ograničeno, tuženom bi barem trebalo biti omogućeno da vodi parnicu pred sudom koji mu je poznat.⁵⁹ Na ovom je tragu Sud Evropske unije u slučaju *Marinari v. Lloyd's Bank Ltd.* i zauzeo stav o potrebi da se u najvećoj mogućoj mjeri izbjegava dodjeljivanje nadležnosti sudovima države u kojoj tužilac ima prebivalište.⁶⁰

U svakom slučaju, nadležnost u pogledu vanugovorne odgovornosti je izberiva, što znači da je na tužitelju odluka o tome hoće li postupak pokrenuti pred sudom nadležnim prema prebivalištu tuženog ili prema odredbama o posebnoj nadležnosti.⁶¹

2.2. Posebna pravila o nadležnosti

Zasnivanje nadležnosti suda prema pravilima o posebnoj nadležnosti je moguće po nekoliko različitih osnova,⁶² među kojima su i prema članu 7. stav 2. Uredbe slučajevi povezani s deliktima ili kvazideliktima.⁶³ Ovo pravilo o

⁵⁷ *Ibid.*, (15)

⁵⁸ A. Nilsson, "Personality rights, defamation and the internet", Master Thesis, Faculty of law, Lund University, 2017., 28

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Court of Justice of the European Union, *Marinam v. Lloyds Bank And Another*, C – 364/93, ECLI:EU:C:1995:289, 1995.

⁶¹ J. Kramberger Škerl, „Jurisdiction in On-line Defamation and Violations of Privacy: In Search of a Right Balance“, *LeXonomica*, 2/2017, 94

⁶² Zasnivanje posebne nadležnosti suda je moguće: 1. (a) u stvarima povezanim s ugovorom; 2. u stvarima povezanim s deliktima ili kvazideliktima; 3. u pogledu građanske tužbe za naknadu štete ili povrat u prijašnje stanje koja se temelji na djelu zbog kojeg se pokreće kazneni postupak, u mjeri u kojoj taj sud ima nadležnost prema vlastitom pravu voditi parnični postupak; 4. u pogledu građanske tužbe za povrat, temeljene na vlasništvu, kulturnog predmeta kako je definiran u točki 1. članka 1. Direktive 93/7/EEZ, koju je podnijela osoba koja zahtijeva vraćanje tog predmeta; 5. u pogledu spora koji nastaje iz poslovanja podružnice, predstavništva ili druge poslovne jedinice; 6. u pogledu spora protiv osnivača, upravitelja ili ovlaštenika trusta nastalog na temelju zakona ili pisanog instrumenta ili utemeljenog usmeno i zabilježenog u pisanom obliku; 7. u pogledu spora u vezi plaćanja naknade za spašavanje tereta.

⁶³ Pitanje da li postoji delikt ili kvazidelikt nije važno samo sa aspekta određivanja nadležnosti, nego i sa aspekta meritornog odlučivanja; riječ je o takozvanoj dvostruko važnoj činjenici (*Doppelrelevante Tatsache*), u kojem je slučaju dovoljno utvrditi da je delikt počinjen, kako bi se utvrdila nadležnost. Vidi: J. Kramberger Škerl, 94

posebnoj nadležnosti se primjenjuje kod određivanja nadležnosti za sve delikte i kvazidelikte i nije rezervisan isključivo za sukob jurisdikcija u predmetima klevete. Odrednicu „stvari povezane s deliktima ili kvazideliktima“ prema stavu Suda Evropske unije u slučaju *Kalfelis v. Schröder* treba tumačiti autonomno, tj. nezavisno od nacionalnih definicija na način da ona obuhvata sve tužbene zahtjeve za utvrđivanje odgovornosti koji se ne odnose na ugovor, a član 7. stav 2. Uredbe restriktivno, tako da je sud koji je nadležan prema navedenoj odredbi nadležan samo u odnosu na stvari povezane sa deliktima ili kvazideliktima, te ne može biti nadležan u stvarima koje s njima nisu u vezi.⁶⁴

Tako, po osnovu ove odredbe, lica koja imaju prebivalište u državi članici Evropske unije mogu biti tužena u drugoj državi članici pred sudom mjesta u kojem je nastala ili može nastati štetna radnja. Proširivanje primjene pravila o posebnoj nadležnosti i na štetu koja bi mogla nastati u budućnosti, posljedica je odluke Suda Evropske unije u predmetu *Verein fuer Konsumenteninformation v. Karl Heiz Henkel*⁶⁵ potvrđene u slučaju *Danmarks Rederiforening v. SEKO*,⁶⁶ da primjena člana 7. stav 2. Uredbe Brisel I recast nije uslovljena stvarnim nastupanjem štete, te se jednako primjenjuje na štetu koja se već dogodila i na zahtjev za sprječavanje nastanka štete.⁶⁷

Primjena na ovaj način definisanog pravila o posebnoj nadležnosti je uslovljena postojanjem bliske veze između suda i tužbe ili potrebom za olakšavanjem pravilnog sudovanja.⁶⁸ Bliska veza suda i tužbe bi trebalo da osigura pravnu sigurnost i spriječi mogućnost da tuženi bude tužen pred sudom države članice za koji to nije mogao predvidjeti, što je od posebnog značaja kod slučajeva vanugovorne odgovornosti nastale usljed povrede privatnosti i prava ličnosti, uključujući i klevetu.⁶⁹

O predvidljivosti suda se diskutovalo u slučaju *Mittelbayerischer Verlag KG v. SM*⁷⁰ u kojem se kao tužitelj pojavilo fizičko lice u vezi sa spornom objavom na internetu za koju se navodi da ne sadrži informacije koje se direktno ili

⁶⁴ Court of Justice of the European Union, Athanasios Kalfelis v Bankhaus Schröder, Münchmeyer, Hengst and Co. and Others., C-189/87, EU:C:1988:459, 1988.

⁶⁵ Court of Justice of the European Union, Verein fuer Konsumenteninformation v. Karl Heiz Henkel, C-167/00, EU:C:2002:555, 2002.

⁶⁶ Court of Justice of the European Union, Danmarks Rederiforening, acting on behalf of DFDS Torline A/S v LO Landsorganisationen i Sverige, representing SEKO Sjöfolk, Facket för Service och Kommunikation, EU:C:2004:74, 2003.

⁶⁷ R. Alač, „Međunarodna nadležnost u izvanugovornim odnosima prema Uredbi Bruxelles I bis“, magistarski rad, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2015., 13 – 14

⁶⁸ Uredba Brisel I recast, (16)

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Court of Justice of the European Union, Mittelbayerischer Verlag KG v. SM, C-800/19, ECLI:EU:C:2021:489, 2021.

indirektno odnose na tužitelja, ali sadrži informacije ili tvrdnje koje upućuju na neprihvatljiva postupanja kolektiva kojem tužitelj pripada, usljed čega podnosi tužbu pred sudom na čijem teritoriju ima svoje središte interesa. Tuženi tvrdi da za njega nije bilo moguće predvidjeti nadležnost suda pred kojim je tužbeni zahtjev podnesen u konkretnom slučaju, što je potvrdio i Sud Evropske unije smatrajući da tužitelj objektivno nije mogao predvidjeti da će biti tužen pred tim sudom usljed činjenice da u trenutku u kojem je sadržaj objavljen na Internet stranici, tužitelj nije mogao saznati središte interesa osobe na koju se lično sporni sadržaj uopće nije odnosio, s obzirom na to da ta osoba nije pomenuta u objavi niti poimenice, niti indirektno.

Predvidljivost bi u suštini trebala biti osigurana objektivno bliskom vezom između suda i spora. U kontekstu povrede prava ličnosti, ona bi uključivala presjek dvaju stanovišta: stvarnu ili socijalnu situaciju oštećenog i štetu koja mu je prouzrokovana, ali i prirodu, sadržaj i obim određene izjave u određenom odgovarajućem kontekstu.⁷¹

2.2.1. Princip mozaika

Određivanje mjesta domicila nekog lica ili njegovog sjedišta ukoliko je riječ o pravnom, relativno je jednostavno i uglavnom ne stvara komplikacije. Teškoće nastaju prilikom određivanja mjesta gdje se štetni događaj desio s obzirom na to da nije definisano u pravu Evropske unije. Stoga je još u slučaju *Bier v. Mines de potasse d'Alsace* Sud Evropske unije zauzeo stav da mjesto štetnog događaja obuhvata i mjesto štetne radnje i mjesto štetne posljedice,⁷² što je relativno jednostavno odrediti kada kolidiraju ova dva mjesta, kakav će biti slučaj primjerice kod procjene visine materijalne štete na vozilu proizašle iz saobraćajne nesreće,⁷³ međutim može biti problematično kod distancijskih delikata kod kojih se mjesto štetne radnje, mjesto gdje je štetna posljedica nastupila i mjesto nastanka indirektno štete nalaze u različitim državama,⁷⁴ što je kod klevete česta pojava.

Temelji pravila o određivanju međunarodne nadležnosti sudova u slučajevima

⁷¹ Sud Evropske unije, Mišljenje nezavisnog odvjetnika Michala Bobeka u predmetu C-800/19, *Mittelbayrischer Verlag KG protiv SM* od 23. februara 2021. godine, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:62019CC0800> (14. april 2022.)

⁷² Court of Justice of the European Union, *Handelskwekerij G. J. Bier BV v Mines de potasse d'Alsace SA*, Case 21/76, ECLI:EU:C:1976:166, 1976.

⁷³ Vidi šire: J. Alihodžić/A. Duraković, *Assessment of Damage and Recourse Actions in 1971 Hague Convention, Rome II Regulation and Bosnian PIL Act: What is Wrong with Respective Case Law in Bosnia and Herzegovina?*, *South East European Law Journal*, 2/2014., 67-80

⁷⁴ V. Bouček, *Uredba Rim II – Komunitarizacija europskog međunarodnog deliktneog statusa Uredbe Rim III – Harmonizacija hrvatskog MPP-A*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 3/2008., 491

povreda prava ličnosti i prava na privatnost su postavljena u slučaju *Shevill i Ostali v. Presse Alliance SA*.⁷⁵ U predmetnom slučaju se postavilo pitanje da li su sudovi svih država članica u kojima novine imaju neki tiraž nadležni, imajući u vidu da je šteta posljedica navodne povrede tužiteljicine reputacije putem članka, te stoga nastaje u svim državama članicama u kojima su novine pročitane.

Prilikom odlučivanja, Sud Evropske unije se vodio ranije utvrđenim principima u slučajevima *Bier* i *Dumez France and Tracoba v. Hessische Landesbank* da se primjena pravila o posebnoj nadležnosti temelji na postojanju naročito bliske veze između spora i suda drugačijeg od suda nadležnog prema prebivalištu tuženog, koja opravdava atrakciju nadležnosti tim sudovima iz razloga pravičnosti i učinkovitog vođenja postupka. Ovo ne implicira da su svi sudovi na čijem je području neko pročitao klevetnički sadržaj nadležni da odlučuju o cjelokupnoj šteti nastaloj širom svijeta.⁷⁶ Naprotiv, u kontekstu povrede prava ličnosti objavljivanjem klevetničkog sadržaja u novinskom članku distribuiranom u više država članica Evropske unije, mjesto nastanka štetnog događaja može biti isključivo mjesto sjedišta izdavača novina, kako je upravo to mjesto odakle potiče štetni događaj iz kojeg je kleveta proizašla i puštena u promet. Stoga prema stavu Suda Evropske unije, sud mjesta u kojem izdavač klevetničkog sadržaja ima svoje sjedište mora imati nadležnost da odlučuje u pogledu cjelokupne štete prouzrokovane štetnim događajem.⁷⁷

Međutim, to znači da će se nadležnost suda prema mjestu sjedišta izdavača uglavnom podudarati sa nadležnošću suda određenom u skladu sa opštom odredbom o nadležnosti iz člana 4. Uredbe Brisel I recast. Ipak, slijedom ranije odluke iz slučaja *Bier*, tužitelj mora imati mogućnost da izabere da postupak pokrene i pred sudom mjesta gdje se desila šteta, u suprotnom odredba o posebnoj nadležnosti iz člana 7. stav 2. ne bi imala svoju svrhu. Mjesto gdje se desila šteta je mjesto gdje je štetni događaj prouzrokovao štetne posljedice za oštećenog. U kontekstu predmeta klevete, šteta prouzrokovana časti, ugledu i dobrom imenu fizičkog ili pravnog lica nastaje na onim mjestima u kojim je takva objava distribuirana, kada je žrtva u tim mjestima poznata.⁷⁸

Slijedom ovakvog određenja mjesta nastanka štete, Sud Evropske unije je na gore navedeno pitanje odgovorio na način da sudovi svake države članice u kojoj je klevetnički sadržaj distribuiran i u kojoj oštećeni smatra da je povrijeđena njegova reputacija imaju nadležnost da odlučuju o šteti koja je njegovom ugledu

⁷⁵ Court of Justice of the European Union, *Shevill and Others v Presse Alliance SA*, Case C-68/93, ECLI:EU:C:1995:61, 1995.

⁷⁶ C.I. Nagy/S. Szabo, 6

⁷⁷ Case C-68/93

⁷⁸ *Ibid.*

pričinjena u toj državi.⁷⁹ Dakle, lice čijem je ugledu i časti nanesena šteta klevetom u novinskom članku distribuiranom u više država članica Evropske unije, može podnijeti tužbu za naknadu štete protiv izdavača novina pred sudom države članice u kojoj izdavač takvog sadržaja ima sjedište i u kojoj je sadržaj objavljen. Ovaj sud ima nadležnost da odluči u pogledu cjelokupne nastale štete. Umjesto toga, tužitelj može tužbe podnijeti pred sudovima svake države članice u kojoj su novine distribuirane i u kojoj oštećeni smatra da je pretrpio štetu nanesenu njegovom ugledu. U ovom slučaju, sudovi imaju nadležnost da odlučuju samo u pogledu štete koja je nastupila na teritoriji države sjedišta suda. Podnošenjem više pojedinačnih tužbi, tužitelj cijepa svoj tužbeni zahtjev na više zahtjeva pred sudovima različitih država, te se na taj način kreira mozaik nadležnosti.⁸⁰

Princip mozaika je Sud Evropske unije primjenjivao i u slučajevima *online* povrede privatnosti i prava ličnosti, zaštite zaštitnih znakova (koji su zaštićeni jedino u državi članici u kojoj su registrovani), autorskih prava (koja su zaštićena u svim državama članicama), te u slučajevima nelojalne konkurencije.⁸¹ Međutim on ne otvara samo konceptualna pitanja, naročito suprotstavi li se pristupu *središta interesa* proizašlom iz *eDate* slučaja, nego uz to izaziva i značajne praktične probleme koji se dodatno komplikuju ukoliko se proširi i na *online* slučajeve zasnovane isključivo na pukoj dostupnosti internet sadržaja.⁸²

Princip mozaika iz presude u slučaju *Shevill*, izgrađen je na osnovu ograničene distribucije štampanih primjeraka novinskog izdanja o kojem je u konkretnom slučaju bilo riječ u određenoj državi članici.⁸³ Za tuženog, on znači i teoretsku mogućnost da bude tužen u čak 27 država članica, što čini izuzetno teškom odbranu od tužbenih navoda, čak i tamo gdje su tužbeni zahtjevi vrlo slabi. Ograničavanje pojedinačnih tužbi na male dijelove štete ne utiče mnogo na smanjenje ovog rizika, s obzirom na to da čak i mali dio ukupne štete može rezultirati dosuđivanjem znatne naknade (plus troškovi). Štaviše, i mali dio štete pretrpljene u jednoj državi, može biti korišten kao osnov za traženje sudske zabrane od strane njezinih sudova, što u praksi često može značiti zahtjev za tuženog da u potpunosti prekine određenu aktivnost, obzirom na ubikvitet mnogih

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ C.I. Nagy, The word is a dangerous weapon: jurisdiction, applicable law and personality rights in EU law – missed and new opportunities, *Journal of Private International Law*, 8/2012., 6 – 7

⁸¹ T. Lutzi, „Internet Cases in EU Private International Law – Developing a Coherent Approach“, *International & Comparative Law Quarterly*, 66/2017., 4

⁸² *Ibid.*

⁸³ Sud Evropske unije, Mišljenje nezavisnog odvjetnika Michala Bobeka u spojenim predmetima C-83/19, C-127/19 i C-195/19, predmetu C-291/19, predmetu C-355/19 i predmetu C-397/19, Priopćenje za medije br. 114/20 od 23. septembra 2020. godine, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-09/cp200114hr.pdf> (12. april 2022.)

online aktivnosti na internetu koje se ne mogu lako teritorijalno ograničiti.⁸⁴

Time bi u slučaju *online* distribucije klevetničkog sadržaja, primjena principa mozaika omogućila tužitelju da se obrati sudovima svake države članice u kojoj se spornom *online* sadržaju može pristupiti, pod uslovom da je povrijeđeno pravo zaštićeno i da je do povrede došlo u toj državi članici, ograničavajući se pritom na onu štetu koja je nastala u državi foruma. Odnosno, želi li tužitelj izbjeći nadležnost suda prema prebivalištu, odnosno sjedištu tuženog, kao jedina mogućnost mu ostaje da podnese tužbe u (skoro) 26 država članica, da bi ostvario pravo na naknadu štete (skoro) u cjelosti.⁸⁵

Uprkos ovakvoj argumentaciji protivnika principa mozaika, neophodno je imati u vidu da materijalni zakoni država članica koji se odnose na zaštitu prava ličnosti, pa čak ni kolizionni mehanizmi kod određivanja mjerodavnog prava, još uvijek nisu usklađeni. Usljed toga, sud nadležan da odlučuje o cjelokupnoj šteti, moraće primijeniti pravo svake države članice u kojoj je šteta navodno nastala, kako bi riješio pojedinačne zahtjeve za naknadu iste, što za posljedicu ima obavezu da se uzme u obzir i mjerodavno pravo svake države članice, ugled koji oštećeni uživa u svakoj od tih, te u konačnici i način na koji javnost doživljava spornu poruku.⁸⁶

2.2.2. Princip središta interesa

Instrumenti kolizionog prava Evropske unije ne prave razliku između pravnih odnosa do kojih dolazi na tradicionalan način i onih koji se stvaraju *online*, te se na njih jednako primjenjuju odredbe Uredbe Brisel Ia, Rim I i Rim II.⁸⁷ Internet čini mogućim skoro trenutni prenos informacije širom svijeta jednostavnim klikom miša, usljed čega dolazi do uspostavljanja pravnih odnosa bez postojanja bilo kojeg drugog fizičkog elementa izuzev strana u tom odnosu. Usljed sveprisutnosti interneta i problematičnog umnožavanja njegovom pristupu, sadržaj koji je objavljen postaje dostupan skoro svugdje u svijetu. U isto vrijeme, virtualnost interneta čini problematičnim određivanje faktora vezivanja pri formiranju pravila o sukobu jurisdikcija, s obzirom na to da su jedine poveznice u vezi sa nadležnosti suda učesnici pravnog odnosa i tehnička oprema koju koriste. Stoga se sudovi suočavaju sa ogromnom količinom sve slabijih veza sa mnoštvom

⁸⁴ T. Lutzi, 5

⁸⁵ *Ibid*, 4-5

⁸⁶ Opinion of Advocate General A.G. Hogan on the judgment of 17 October 2017. *Bolagsupplysningen and Ilsjan*, C-194/16, EU:C:2017:766, 2017.
<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=246102&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=7125338> (13. april 2022.)

⁸⁷ T. Lutzi, 1 – 2

pravnih sistema.⁸⁸ Drugim riječima, dok pravila o nadležnosti zahtijevaju postojanje bliže veze između suda i tužbe, dotle se sudovi pri određivanju mjesta izvršenja kod Internet delikata suočavaju sa postojanjem velikog broja vezujućih faktora, između ostalog i mjesta gdje su informacije generisane, objavljene na Internet, mjesta u kojem su preuzete, pročitane ili mjesta u kojem se nalazi server na kojem se informacije nalaze.⁸⁹

Uprkos činjenici da sve više autora zauzima stanovište da ne postoji ništa drugačije ili jedinstveno kod *cyber* prostora što bi opravdalo napuštanje ili izmjenu tradicionalnih pravila međunarodnog privatnog prava, ostaje nespornim da pravila o nadležnosti ili izboru mjerodavnog prava nije lako prilagoditi specifičnostima Internet komunikacije koja se uglavnom oslanjaju na težišne kontakte geografskog karaktera, naročito ima li se u vidu ubikvitet i virtualnost internet komunikacije.⁹⁰ Kod povreda prava ličnosti u *online* prostoru nije moguće klasično precizno određivanje mjesta nastanka štete zbog činjenice da se šteta javlja u isto vrijeme na više različitih mjesta. Istovremeno, autor štetnog sadržaja ne može predvidjeti gdje bi mogle nastupiti eventualne štetne posljedice njegovih radnji, s obzirom na to da je pristup internetu omogućen neodređenom broju korisnika.

Iz ovog razloga je Sud Evropske unije u spojenim postupcima *X v. eDate Advertising GmbH* i *Olivier and Robert Martinez v. MGN Limited*⁹¹ povodom odgovornosti za klevetu objavama putem Interneta, razvio novo pravilo o nadležnosti suda prema mjestu središta interesa tužitelja. Međutim, nejasno je da li Sud „središte interesa“ shvata kao manifestaciju mjesta nastanka štete ili kao nezavisan osnov za nadležnost kakav se zaključak nameće iz formulacije u presudi *eDate*. Prvo shvatanje bi bilo teško pomirljivo sa mozaičkim pristupom prema kojem je šteta nastala u svakoj državi članici u kojoj je sadržaj bio dostupan, dok drugo tumačenje postavlja važno pitanje pravnog osnova za uspostavljanje novog osnova za nadležnost.⁹²

Prilikom rješavanja pitanja nadležnosti suda u predmetima klevete nastale objavljivanjem na Internetu, Sud Evropske unije je najprije prilagodio stavove iz slučaja *Shevill* specifičnostima Interneta, te zauzeo stav da se pod „distribucijom“ sada podrazumijeva „pristupačnost“, odnosno mjesto gdje je *online* objavljeni

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ S. Schmitz, „From where are they casting stones? – Determining jurisdiction in online defamation claims“, *Masaryk University Journal of Law and Technology*, 6/2012, 163

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ Court of Justice of the European Union, *eDate Advertising*, Joined Cases C-509/09 and C-161/10, ECLI:ECLI:EU:C:2011:685, 2017.

⁹² T. Lutzi, 8

sadržaj bio ili je još uvijek dostupan.⁹³ Ovakvo tumačenje umanjuje korisnost kriterija „distribucije“ kod online delikata klevete u mjeri u kojoj je obim distribucije sadržaja objavljenog na Internetu u suštini univerzalan, zbog čega tuženi biva izložen mozaičkoj nadležnosti u skoro svim državama članicama.⁹⁴

Dodatni osnov za nadležnost suda prema mjestu središta interesa tužitelja, značio je i potrebu za različitim tretiranjem slučajeva povrede ugleda i časti nastalih objavljivanjem klevetničkog sadržaja putem Interneta od onih koji su nastali objavljivanjem u štampanim medijima.⁹⁵ Tako se iz presude u slučaju *eDate* nameće zaključak da je sud države u kojoj se nalazi središte tužiteljevih interesa u najboljoj poziciji da pravilno procijeni uticaj navodno štetnog sadržaja na prava ličnosti tužitelja, te da je na ovakav način određena nadležnost oličenje pravilnog i zdravog načina provođenja pravde.⁹⁶

Sud Evropske unije je smatrao da uspostavljanje nove poveznice kod sukoba jurisdikcija doprinosi predvidljivosti pravila o određivanju nadležnosti, s obzirom na to da je izdavač spornog sadržaja u trenutku njegovog objavljivanja na Internetu u poziciji da poznaje središte interesa osoba na koje se sadržaj odnosi. Tako kriterij sjedišta interesa s jedne strane omogućava tužitelju da lako identifikuje sud pred kojim može tužiti, dok s druge strane stvara razumnu mogućnost na strani tuženog da predvidi pred kojim sudom bi mogao biti tužen.

Za razliku od mozaičkog pristupa prema kojem tužitelj može tužiti samo za naknadu štete koja je proizašla u državi članici foruma pred kojim se tuži, prema principu središta interesa tužitelj može podnijeti tužbu za naknadu cjelokupne štete pred sudom države u kojoj se nalazi središte njegovog interesa. Mjesto u kojem oštećeni ima središte svog interesa će uglavnom biti mjesto njegovog uobičajenog boravišta. Međutim središte interesa oštećeni može imati i u državi članici u kojoj nema svoje uobičajeno boravište u slučaju kad neki drugi faktori poput obavljanja profesionalne djelatnosti ukazuju na postojanje naročito bliske veze s tom državom.⁹⁷ Djelovanje principa središta interesa kod zasnivanja nadležnosti suda je presudom *Bolagsupplysningen* prošireno i na pravna lica. Tako se središte interesa pravnog lica može poklapati sa mjestom statutarnog sjedišta ukoliko pravno lice u državi sjedišta u potpunosti ili u najvećem dijelu obavlja svoju djelatnost, te slijedom toga uživa i veći ugled u toj državi članici. Međutim ukoliko to nije slučaj, te ukoliko pravno lice glavni dio svojih aktivnosti obavlja izvan mjesta svog sjedišta, smatrat će se da je središte njegovog interesa

⁹³ Joined Cases C-509/09 and C-161/10

⁹⁴ C.I.Nagy (2012.), 8

⁹⁵ *Ibid.*

⁹⁶ Joined Cases C-509/09 and C-161/10

⁹⁷ *Ibid.*

u toj drugoj državi.⁹⁸

Dakle, u slučaju povrede prava ličnosti klevetom, oštećeni može podnijeti tužbu za naknadu cjelokupne štete pred sudom prebivališta tuženog ili pred sudom države u kojoj se nalazi središte njegovog interesa. Umjesto toga, tužitelj i dalje može podnijeti tužbu pred sudom svake države članice u kojoj je sadržaj distribuiran (odnosno kod online sadržaja „jeste ili je bio dostupan“) za štetu pretrpljenu u toj državi, ali u ovom slučaju samo u odnosu na štetu prouzrokovanu na području te države članice.⁹⁹

Prvobitno predložena od strane nezavisnog advokata, princip „središta interesa“ je podrazumijevao test „težišta spora“, pri čemu je „središte interesa oštećenog“ bio samo jedan od dva stuba na kojima je počivala.¹⁰⁰ Prema ovom prijedlogu, prvi dio testa podrazumijeva utvrđivanje središta interesa u odnosu na središte interesa lica čija su prava navodno povrijeđena, dok se drugi dio testa odnosi na samu spornu informaciju. Svrha drugog dijela testa je ograničavanje uspostavljanja nadležnosti samo na slučajeve kad su sporne informacije ispoljene „na takav način da se može razumno predvidjeti da su te informacije objektivno relevantne na određenom geografskom području“.¹⁰¹ Da bi ovaj zahtjev bio ispunjen, sporne informacije moraju biti izražene na takav način da obzirom na okolnosti bude interes za određeno područje, te posljedično, aktivno potiču čitatelje s tog područja da im pristupe.¹⁰²

Međutim, u presudi u slučaju *eDate* je zanemaren drugi dio testa, mada se pretpostavlja da ukoliko je informacija objektivno relevantna u nekoj drugoj državi drugačijoj od one u kojoj izdavač ima svoje sjedište, onda je to država u kojoj oštećeni ima „središte interesa“, što bi ujedno mogao biti i razlog zbog kojeg drugi dio predloženog testa nije uzet u obzir.¹⁰³

⁹⁸ Court of Justice of the European Union, *Bolagsupplysningen OÜ, Ingrid Ilsjan v Svensk Handel AB*, Case C-194/16, ECLI:EU:C:2017:766, 2017.

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ C.I. Nagy/S. Szabo, 10

¹⁰¹ Opinion of Mr Advocate General Cruz Villalón delivered on 29 March 2011., *Joined Cases C-509/09 and C-161/10, eDate Advertising GmbH v X (C-509/09) and Olivier Martinez and Robert Martinez v Société MGN Limited (C-161/10)*, ECLI:EU:C:2011:192, 2011. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009CC0509> (13. april 2022.)

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ C.I. Nagy/S. Szabo, 10-11

2.3. Odredbe o nadležnosti u ZMPP-u i ostali osnovi nadležnosti

Odredbe o međunarodnoj nadležnosti sudova u Bosni i Hercegovini su normirane Zakonom o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih država u određenim odnosima,¹⁰⁴ preuzetim iz bivše Jugoslavije. S obzirom na to da Zakon datira iz 1982. godine, te da od preuzimanja nije mijenjan, njegove su odredbe zastarjele i ne prate trendove u oblasti koju reguliše. Ipak jednako kao i Uredba Brisel I recast, ZMPP polazi od prebivališta, odnosno sjedišta tuženog kao opšteg pravila o određivanju nadležnosti suda. Ukoliko tuženi nema prebivalište, odnosno sjedište u Bosni i Hercegovini, niti u drugoj državi, ili ukoliko su obje parnične stranke domaći državljani, nadležnost domaćeg suda postoji ukoliko tuženi ima barem boravište u Bosni i Hercegovini.¹⁰⁵

S ciljem ublažavanja striktnosti općeg pravila o nadležnosti, te nastojeći da uspostavi nadležnost domaćih sudova čak i u slučajevima kad oni ne bi bili nadležni prema opštem principu,¹⁰⁶ ZMPP predviđa posebnu nadležnost u pogledu nekoliko slučajeva među kojima i za vanugovornu odgovornosti za štetu. Pravila koja vrijede za određivanje nadležnosti u slučaju delikata uopšte se primjenjuju i u predmetima povreda prava ličnosti, s obzirom na to da za njih nisu predviđena zasebna pravila. Tako pored zasnivanja nadležnosti prema opštem pravilu, nadležnost domaćih sudova u predmetima klevete postoji i ukoliko je šteta nastala na teritoriju Bosne i Hercegovine.¹⁰⁷ Dok je zakonodavac u ZMPP-u dilemu u pogledu poveznice mjesta štetne radnje ili mjesta štetne posljedice riješio usvajanjem drugog rješenja,¹⁰⁸ Uredba Brisel I recast polazi od mjesta štetne radnje pod kojom se prema praksi Suda Evropske unije podrazumijevaju i mjesto gdje je radnja izvršena i mjesto gdje je posljedica nastupila. Ujedno, Uredba omogućava pokretanje postupka i u pogledu buduće štete, dok takvu mogućnost ZMPP ne ostavlja.

Ono što je zajedničko Uredbi i ZMPP-u jeste poštivanje autonomije volje stranaka, omogućavanjem strankama da sporazumno izaberu nadležni sud. Tako se stranke prema Zakonu o međunarodnom privatnom pravu mogu sporazumjeti o nadležnosti stranog suda ukoliko je barem jedna od njih strani državljanin ili

¹⁰⁴ Zakon o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih država u određenim odnosima – ZMPP, „Službeni list SFRJ“, br. 43/82 i 72/82 – 1645, „Službeni list Republike Bosne i Hercegovine“ br. 2/92-5, 13/94-189

¹⁰⁵ ZMPP, čl. 46., stav (1), (2)

¹⁰⁶ E. Muminović, *Procesno međunarodno privatno pravo*, Pravni fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2008., 57

¹⁰⁷ ZMPP, čl. 53.

¹⁰⁸ M. Pavlica – Stanivuković, Neka razmišljanja povodom nadležnosti sudova SRJ za sporove o naknadi ugovorne i vanugovorne štete izazvane ratom, *Pravni život*, 9-10/1992, 1899

pravno lice čije je sjedište u inostranstvu, pod uslovom da u konkretnom slučaju ne postoji isključiva nadležnost domaćeg suda.¹⁰⁹ Uredba Brisel I recast također dozvoljava strankama prorogaciju nadležnosti, te pod uslovom da je sporazum o nadležnosti sklopljen u pisanoj formi ili u obliku koji je u skladu s praksom među strankama, izabrani sud postaje isključivo nadležan za rješavanje spora.¹¹⁰

Nisu sporne situacije kada ovakav sporazum zaključe stranke koje imaju prebivalište na teritoriju država članica, kada se valjanost prorogacionog sporazuma cijeni prema odredbama Uredbe Brisel I recast, ili ukoliko su sporazum zaključile stranke od kojih niti jedna nema prebivalište na području neke od država članica, kada se valjanost sporazuma cijeni prema pravu države suda čija je nadležnost ugovorena. Međutim, postavlja se pitanje mogućnosti ugovaranja nadležnosti suda treće države, kada jedna ili obje stranke imaju prebivalište u državi članici. Valjanost na taj način zaključenog sporazuma će se cijeliti prema pravu države foruma čija je nadležnost ugovorena. Ipak, u slučaju da je takvim postupanjem derogirana zaštitna ili isključiva nadležnost proizašla iz odredbi Uredbe Brisel I recast, tada bi se njegova valjanost cijnila u skladu sa odredbama Uredbe prema kojima se može odstupiti od odredbi o zaštitnoj ili isključivoj nadležnosti samo ukoliko se to čini sporazumom zaključenim nakon nastanka spora i (u slučaju zaposlenika) ukoliko sporazum omogućava pokretanje spora pred sudom različitim od onog koji je naveden u Uredbi.¹¹¹

Odredbe o prorogaciji nadležnosti sadržane u Uredbi Brisel I recast i ZMPP-u se primjenjuju i u predmetima klevete, te uz ispunjenje predviđenih uslova nema smetnje da se stranke sporazumu o nadležnosti suda.

II Zaključak

U slučajevima povreda prava ličnosti obilježenih inostranim elementom, pitanje određivanja nadležnosti suda je od krucijalnog značaja, s obzirom na to da kad uspostavi svoju nadležnost, sud primjenjuje kolizione odredbe domaćeg zakona o međunarodnom privatnom pravu kako bi odredio mjerodavno pravo. Imajući u vidu da su povrede prava ličnosti uključujući i klevetu, izričito isključene iz primjene Uredbe Rim II o izboru mjerodavnog prava za vanugovornu odgovornost za štetu, to znači i niz mogućih kolizionih zakona slijedom kojih će se utvrđivati mjerodavno pravo.

¹⁰⁹ ZMPP, čl. 49.

Zakon predviđa ograničenje u smislu materije i osoba, tako da nije dozvoljeno ugovaranje nadležnosti u bračnim i paternitetskim sporovima, u sporovima o čuvanju, vaspitanju i podizanju djece, sporovi oko zakonskog izdržavanja, sporovi o lišavanju i vraćanju, kao i produženju roditeljskog prava, te na koncu i postupcima davanja dozvole za zaključivanje braka

¹¹⁰ Uredba Brisel I recast, čl. 25. stav (1)

¹¹¹ J. Alihodžić, 98 - 100

Rješavanje sukoba jurisdikcija se na nivou Evropske unije rješava u skladu sa odredbama Uredbe Brisel I recast, koja polazi od opšte nadležnosti suda na čijem teritoriju tuženi ima prebivalište, koju slijedi i ZMPP u Bosni i Hercegovini kao osnovnu poveznicu za zasnivanje nadležnosti domaćih sudova, u čijem nedostatku se pod određenim uslovima nadležnost može zasnovati i prema boravištu tuženog. Uredba propisuje i pravila o posebnoj nadležnosti prema kojim lica mogu biti tužena pred sudom mjesta u kojem je nastala i može nastati štetna radnja ukoliko je riječ o stvarima povezanim s deliktima ili kvazideliktima.

Tumačenje mjesta nastanka štetne radnje na način da se pod njim podrazumijeva i mjesto gdje je štetna radnja izvršena i mjesto gdje su nastupile štetne posljedice, iznjedrilo je i princip mozaika i središta interesa kod određivanja nadležnosti u predmetima klevete. Prema principu mozaika razvijenom u presudi *Shevill*, tužitelj može podnijeti tužbu sudu nadležnom prema mjestu šetnog događaja, što je mjesto u kojem je u konkretnom slučaju izdavač novina u kojima je sporni sadržaj objavljen imao svoje sjedište, ili sudu svake države članice u kojem su nastupile štetne posljedice, odnosno u kojoj je sporni sadržaj dostupan. U prvom će slučaju nadležni sud odlučivati o cjelokupno nastaloj šteti, dok će u drugom slučaju doći do cijepanja tužbenog zahtjeva na više zahtjeva upućenih različitim sudovima, na koji se način kreira mozaik nadležnosti. Princip mozaika nije ukinut kasnijim presudama Suda Evropske unije, već je razvijena novi princip središta interesa prema kojoj tužitelj može zahtijevati naknadu cjelokupne pretrpljene štete pred sudom države članice u kojoj je središte njegovog interesa, ali zadržava pravo podnošenja tužbe u svakoj državi članici u kojoj je sadržaj distribuiran, odnosno u kojoj je dostupan ili je bio dostupan za štetu pretrpljenu u toj državi.

Za razliku od pravila o posebnoj nadležnosti prema Uredbi Brisel I recast i praksi Suda Evropske unije, pravila o posebnoj nadležnosti u ZMPP-u uspostavljanje nadležnosti domaćih sudova u sporovima o vanugovornoj odgovornosti vezuju za kriterij mjesta nastanka štete na teritoriju Bosne i Hercegovine, te se ne spominje mjesto nastanka štetne radnje. Evidentno, neophodna je hitna reforma oblasti međunarodnog privatnog prava u Bosni i Hercegovini, bilo donošenjem novog zakona, bilo izmjenom postojećeg.

Postojeća pravila i sudska praksa u Evropskoj uniji koja je iznjedrila princip mozaika i središta interesa omogućavaju strankama da prethodnim promišljanjem oko suda pred kojim će postupak pokrenuti ishoduju sebi i povoljniji konačan rezultat spora, imajući u vidu da ne postoje jedinstvena pravila kojima se određuje mjerodavno materijalno pravo u ovoj oblasti, već države članice primjenjuju nacionalne kolizione zakone. Tako se za zakonodavca Evropske unije kao najidealnije rješenje za sprječavanje klevetničkog turizma nameće unifikacija kolizionopravnih pravila revidiranjem Uredbe Rim II iz koje su povrede prava ličnosti isključene i predviđanjem zasebne odredbe za ovu vrstu delikata ili protezanje na nju primjene općeg režima, premda bi se kroz praksu

Suda Evropske unije usljed specifičnosti ovih povreda najvjerovatnije izdvojila zasebna pravila.

INTERNATIONAL JURISDICTION OF THE COURTS IN DEFAMATION CASES

Summary

The paper seeks to provide an analysis of the applicable rules of the international jurisdiction of courts in disputes arising out of violations of individual rights due to acts of defamation set-out in European Union law, with a brief overview of the Law on Resolving Conflicts of Law With Regulations of Other Countries governing this area in Bosnia and Herzegovina. After having described what defamation is, it is necessary to analyze the provisions of Regulation (EC) no. 864/2007 on Jurisdiction, Recognition and Enforcement of Foreign Judgments (Brussels Regulation I Recast). The caselaw jurisprudence developed by the Court of Justice of the European Union on the subject of defamation is also significant to understand. The paper also provides a brief overview of the pertinent legal provisions on international jurisdiction in the law of Bosnia and Herzegovina. The Law on Resolving Conflicts of Law and the Brussels I Recast are based on the general jurisdiction of the court according to the place of residence of the defendant. However, the Regulation also prescribes rules on special jurisdiction that can be established on several grounds, including cases of torts and quasi-torts. In that sense, the practice of the Court of Justice of the European Union in determining the jurisdiction in defamation cases has given rise to the principle of mosaic and the principle of center of interest, which will be particularly discussed in the paper.

Keywords: defamation, international jurisdiction, mosaic principle, center of interest principle